

Κείμενο Εργασίας Νο 23/2011

**Ένταση στην Ανατολική Μεσόγειο:
Το Γεωπολιτικό «Τετράγωνο» Ελλάδας-Κύπρου-
Ισραήλ-Τουρκίας**

Δρ. Θάνος Π. Ντόκος

Οκτώβριος 2011

Copyright © 2011

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ)

Βασ. Σοφίας 49, 106 76 Αθήνα

Τηλ.: (+30) 210 7257110, Fax: (+30) 210 7257114, e-mail: eliamep@eliamep.gr

url: www.eliamep.gr

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Κείμενο Εργασίας Νο 23/2011

Ένταση στην Ανατολική Μεσόγειο:

Το Γεωπολιτικό «Τετράγωνο» Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ-Τουρκίας

Δρ. Θάνος Π. Ντόκος

Γενικός Διευθυντής ΕΛΙΑΜΕΠ

Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν υιοθετεί ως ίδρυμα πολιτικές θέσεις. Καταβάλλει μάλιστα προσπάθεια να παρουσιάζονται στα πλαίσια των εκδηλώσεων του και στο μέτρο του δυνατού όλες οι υπάρχουσες απόψεις. Υπό το πρίσμα αυτό, οι αναλύσεις και οι γνώμες που δημοσιεύονται στις σειρές του θα πρέπει να αποδίδονται αποκλειστικά στους συγγραφείς και να μην θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του ιδρύματος, του διοικητικού συμβουλίου του, της διεύθυνσης ή των κατά περίπτωση και καθ' οιονδήποτε τρόπο συνεργαζομένων φορέων.

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΛΩΝ ΕΛΙΑΜΕΠ**

Ζητήστε μας να σας ενημερώσουμε!

members.eliamep@eliamep.gr

Τηλ. 210 7257110

Εδώ θα βρείτε το [Δελτίο Εγγραφής](#)

Σύντομο Βιογραφικό

Ο Θάνος Ντόκος είναι Διδάκτωρ Διεθνών Σχέσεων και Στρατηγικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Cambridge. Έχει διατελέσει ερευνητής στο Ινστιτούτο Έρευνας για την Ειρήνη της Φρανκφούρτης και το Κέντρο για την Επιστήμη και τις Διεθνείς Σχέσεις του Πανεπιστημίου Χάρβαρντ. Από το Μάρτιο 1996 έως τον Οκτώβριο 1998 εργάστηκε ως Επιστημονικός Υπεύθυνος της Διεύθυνσης Στρατηγικών Μελετών, στο Υπουργείο Εθνικής Άμυνας. Από τον Οκτώβριο 1998 έως το Μάιο 1999 συνεργάστηκε με το Υπουργείο Εξωτερικών σε θέματα NATO.

Από τον Αύγουστο 1999 έως τον Αύγουστο του 2006 ήταν Διευθυντής Ερευνών και από το Σεπτέμβριο 2006 είναι Γενικός Διευθυντής στο Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ). Έχει διδάξει στα Πανεπιστήμια Πειραιώς και Αθηνών, καθώς και στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, τη Σχολή Εθνικής Αμύνης, τη Σχολή Εθνικής Ασφάλειας, τη Ναυτική Σχολή Πολέμου και την Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου.

Περίληψη

Ο συνδυασμός διακρατικών διενέξεων, μη-οριοθετημένων συνόρων και οικονομικών ζωνών με αποθέματα υδρογονανθράκων είναι συνήθως λίαν εκρηκτικός. Καθώς το γεωτρύπανο της Noble Energy συνεχίζει τη γεώτρηση στο Οικόπεδο 12, η ένταση στην Ανατολική Μεσόγειο παραμένει σε υψηλά επίπεδα. Εξετάζονται οι επιδιώξεις της Τουρκίας, οι συνέπειες της κρίσης για τις διακοινοτικές συνομιλίες για το Κυπριακό, η αναζήτηση ελληνικού ρόλου στην Ανατολική Μεσόγειο, η χρησιμότητα της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης, οι σχέσεις Τουρκίας-Ισραήλ και Ελλάδας-Ισραήλ και οι προοπτικές για τα επόμενα στάδια της κρίσης.

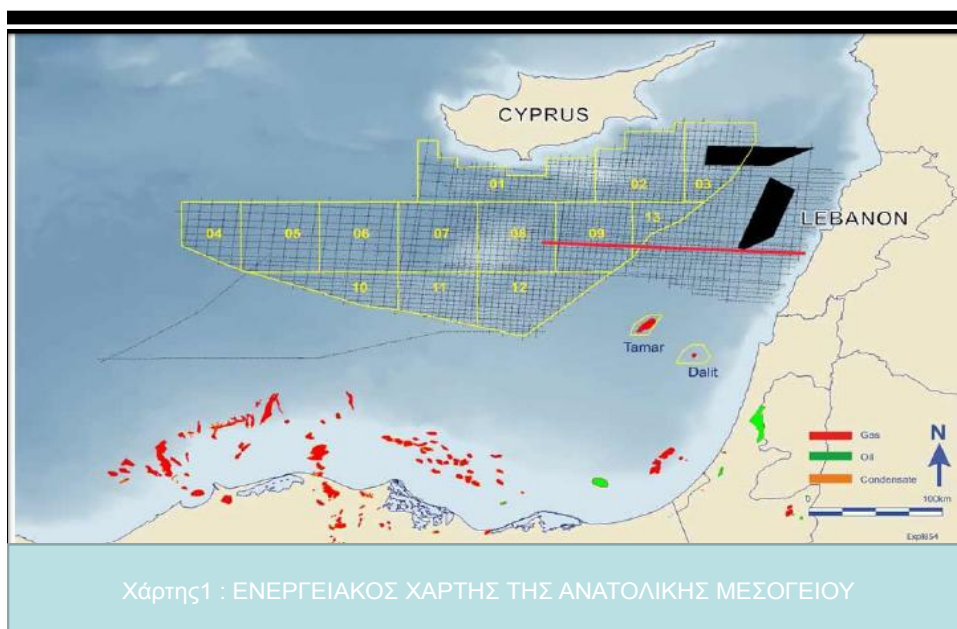
Λέξεις Κλειδιά

Φυσικό αέριο, Κύπρος, Ισραήλ, Τουρκία, ΑΟΖ, Ανατολική Μεσόγειος, Οικόπεδο 12

ΕΝΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ: ΤΟ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΟ «ΤΕΤΡΑΓΩΝΟ» ΕΛΛΑΔΑΣ-ΚΥΠΡΟΥ-ΙΣΡΑΗΛ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Δρ. Θάνος Π. Ντόκος, Γενικός Διευθυντής ΕΛΙΑΜΕΠ

Ο συνδυασμός διακρατικών διενέξεων, μη-οριοθετημένων συνόρων και οικονομικών ζωνών με αποθέματα υδρογονανθράκων είναι συνήθως λίαν εκρηκτικός. Καθώς το γεωτρύπανο της Noble Energy συνεχίζει τη γεώτρηση στο Οικόπεδο 12, η ένταση στην Ανατολική Μεσόγειο παραμένει σε υψηλά επίπεδα. Αν και χαμήλωσε σε ένα βαθμό τους αρχικούς πολύ υψηλούς τόνους (σε μια προφανή αναδίπλωση από τις αρχικές πολύ σκληρές δηλώσεις του Τούρκου πρωθυπουργού Ταγίπ Ερντογάν), η Τουρκία συνεχίζει την «πολιτική των κανονιοφόρων», όσον αφορά την προσπάθεια της Κύπρου να εκμεταλλευτεί (με μοχλό μια αμερικανική εταιρία και σε συνεργασία με το Ισραήλ) τα εκτιμώμενα ως σημαντικά κοιτάσματα φυσικού αερίου στη θαλάσσια περιοχή νοτιοανατολικά της νήσου και εντός της Κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης/ΑΟΖ (που έχει οριοθετηθεί κατόπιν συμφωνίας με το Ισραήλ, αλλά όχι με το Λίβανο, το Κοινοβούλιο του οποίου δεν επικύρωσε -πιθανώς λόγω και τουρκικής παρέμβασης- τη συμφωνία που είχε υπογράψει με την Κύπρο.

Ο πολιτικός στόχος της Τουρκίας είναι να ανακτήσει το χαμένο έδαφος από τις αρχικές επιλογές της στις εξεγέρσεις σε Λιβύη και Συρία και, εκμεταλλευόμενη τη δυναμική της Αραβικής Άνοιξης, να εδραιώσει μια ζώνη άμεσης επιρροής στην Ανατολική Μεσόγειο και να αναδειχθεί σε ηγεμονικό παίκτη σε ολόκληρη τη Μέση Ανατολή (θα πρέπει να σημειωθεί, βεβαίως, ότι οι αραβικές ελίτ, σε αντίθεση με την κοινή γνώμη, δεν βλέπουν με καλό μάτι την αύξηση της τουρκικής επιρροής στην περιοχή, αφού αυτή γίνεται σε βάρος των ιδίων, ιδιαίτερα της Αιγύπτου). Για να επιτύχει το στόχο αυτό, θεωρεί όχι μόνο χρήσιμη αλλά και απαραίτητη μια σύγκρουση με το Ισραήλ. Παράλληλα, η Άγκυρα προσπαθεί να αποτρέψει την γεωπολιτική και οικονομική αναβάθμιση της Κυπριακής Δημοκρατίας (μέσω της μετατροπής της σε ενεργειακό κόμβο), αλλά και μελλοντικές προσπάθειες της Ελλάδας να θέσει ζήτημα Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) στην Ανατολική Μεσόγειο. Επίσης, η ανάδειξη Ισραήλ

και Κύπρου σε σημαντικό ενεργειακό προμηθευτή της Ευρώπης θα μειώσει σε ένα βαθμό το δικό της επιδιωκόμενο ρόλο ως κεντρικού ενεργειακού κόμβου. Η γενικότερη κατάσταση στην περιοχή περιπλέκεται ακόμη περισσότερο λόγω της προσπάθειας αναγνώρισης παλαιστινιακού κράτους, τις διαφαινόμενες αλλαγές στις σχέσεις Ισραήλ-Αιγύπτου, την αστάθεια στη Συρία, αλλά και την ένταση μεταξύ Ιράν και Τουρκίας λόγω της εγκατάστασης νατοϊκού ραντάρ για αντιπυραυλική προστασία από το Ιράν (ουσιαστικά ολόκληρο το υπο-περιφερειακό σύμπλεγμα ασφαλείας [sub-regional security complex] της Ανατολικής Μεσογείου βρίσκεται σε μεταβατική περίοδο).

Η Τουρκία υποστηρίζει ότι η Κυπριακή Δημοκρατία δεν έχει το δικαίωμα να κηρύξει, οριοθετήσει και εκμεταλλευτεί την Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) της διότι στο νησί υπάρχουν δύο κοινότητες με ίσα δικαιώματα. Αν και το επιχείρημα περί συμμετοχής και των Τουρκοκυπρίων στην εκμετάλλευση τυγχάνει κάποιας αποδοχής σε ορισμένους κύκλους, το γεγονός παραμένει ότι το περιβόητο Οικόπεδο 12 βρίσκεται στα νότια της Κύπρου και η Τουρκία ουδέν νομικό δικαίωμα έχει να αμφισβητήσει τις έρευνες και την εξόρυξη φυσικού αερίου. Διαθέτει όμως στρατιωτική και πολιτική ισχύ που προσδίδει στην Άγκυρα μια αίσθηση αλαζονείας που την οδηγεί να απειλεί ακόμα και με τη χρήση βίας για να εμποδίσει τις έρευνες στην κυπριακή ΑΟΖ. Με δεδομένο, όμως, ότι απέναντί της βρίσκεται όχι μόνο η Κύπρος, αλλά και το στρατιωτικά ισχυρό Ισραήλ, τίθεται το ερώτημα αν έχει κάνει η Τουρκία σωστούς υπολογισμούς;

Δεν αποτελεί έκπληξη η αποστολή του γνωστού ερευνητικού σκάφους Πίρι Ρέις τόσο στα βόρεια, όσο και στα νότια της Κύπρου, όχι πολύ μακριά από την περιοχή γεωτρήσεων, με τη συνοδεία ναυτικών μονάδων για «επίδειξη σημαίας», αλλά τυχόν παρενόχληση των γεωτρήσεων θα πρέπει να θεωρείται ελάχιστα πιθανή (με βάση μια ορθολογική ανάλυση) διότι δεν υπάρχει οποιαδήποτε αιτιολογία νομικής φύσης, οπότε το Ισραήλ θα το θεωρήσει ως άμεση πρόκληση και θα είναι υποχρεωμένο να αντιδράσει εμπράκτως, κάτι που στην πραγματικότητα δεν θέλει καμία πλευρά. Εξάλλου, υπάρχει και αμερικανική επαγρύπνηση, σε συνδυασμό με την άσκηση πιέσεων προς την Άγκυρα, καθώς το σενάριο «θερμού» τουρκο-ισραηλινού επεισοδίου αποτελεί εφιάλτη για την Ουάσινγκτον.¹ Μια ένοπλη σύγκρουση θα κατέληγε είχε σημαντικό κόστος και για τις δύο πλευρές. Το μεν Ισραήλ σε καμία περίπτωση δεν θα ήθελε να προσθέσει την Τουρκία στο μακρύ κατάλογο των εχθρών του. Αλλά και η Άγκυρα, βεβαίως, δεν θα ήταν λογικό να επιθυμεί μια ευθεία αντιπαράθεση που ενδεχομένως θα κατέληγε σε στρατιωτική ήττα.²

---

¹ Βέβαια, παρά τη στρατηγική χρησιμότητα της Τουρκίας για τις ΗΠΑ σε συγκεκριμένους τομείς, η Ουάσινγκτον, παρά την έντονη ενόχληση της κυβέρνησης Ομπάμα από την κυβέρνηση Νετανιάχου, δεν μπορούν να αποκλίνουν δραματικά από το γενικότερο πλαίσιο των αμερικανο-ισραηλινών σχέσεων.

² Αν δεν πρυτανεύσει η λογική ή σημειωθεί αθέλητη κλιμάκωση, η σύγκρουση θα είναι αεροναυτική μεν, αλλά με κύριο πεδίο αντιπαράθεσης τον αέρα. Εκεί η ισραηλινή πλευρά έχει σαφή υπεροχή με μαχητικά αεροσκάφη F-15 και F-16, καθώς και ιπτάμενα ραντάρ και αεροσκάφη εναέριου ανεφοδιασμού. Η άλλη πλευρά θα επιχειρήσει από αεροδρόμια στη νότια Τουρκία ή την κατεχόμενη Κύπρο με μαχητικά F-16, ιπτάμενα ραντάρ και αεροσκάφη εναέριου ανεφοδιασμού.

Η Κύπρος φαίνεται να έχει κάνει σωστές κινήσεις και αναμένει συγκεκριμένα οφέλη από την εξόρυξη φυσικού αερίου (την οποία ορθότατα προβάλλει στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας).³ Έχει τη δυνατότητα να αφήσει το Ισραήλ να αντιμετωπίσει τυχόν στρατιωτική κίνηση της Τουρκίας και την Άγκυρα να εκτίθεται πολιτικά στα μάτια Αμερικανών, Ευρωπαίων και Ρώσων.⁴ Η Ελλάδα, πέραν της στήριξης της Κύπρου και των όποιων έμμεσων οφελών από την αντιπαράθεση Ισραήλ-Τουρκίας, δεν έχει λόγους αμεσότερης εμπλοκής σε αυτή τη φάση (πολύ περισσότερο που δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο-χωρίς να είναι και ιδιαίτερα πιθανό στο άμεσο μέλλον- κάποιας εξομάλυνσης των σχέσεων Τελ Αβίβ-Άγκυρας που θα αφήσει Λευκωσία και Αθήνα 'ξεκρέμαστες').

Προφανώς η ένταση θα έχει αρνητικές συνέπειες για τις διακοινοτικές συνομιλίες για την επίλυση του Κυπριακού. Αλλά εδώ και αρκετές εβδομάδες πληθαίνουν οι ενδείξεις για θεαματική σκλήρυνση των θέσεων της Τουρκίας – του πραγματικού συνομιλητή των Ελληνοκυπρίων- μέσω των ελάχιστα διπλωματικών δηλώσεων του κ. Ερντογάν περί μη επιστροφής της Μόρφου ή των Βαροσίων, παγώματος των σχέσεων με την ΕΕ για το δεύτερο εξάμηνο του 2012 όταν η Κύπρος θα ασκεί την προεδρία της ΕΕ –απειλή που ουδόλως στενοχώρησε σημαντικές χώρες της ΕΕ- αλλά και της δήλωσης ότι «θεωρούμε ντροπή για μας ακόμη και για το ότι βρισκόμαστε στο ίδιο τραπέζι μαζί τους [με τους Ελληνοκυπρίους] στον ΟΗΕ». Δεν αποκλείεται αυτή η σκλήρυνση της τουρκικής στάσης να οφείλεται και στην ενόχληση της Αγκύρας για τις διαδηλώσεις των Τουρκοκυπρίων πριν από μερικούς μήνες.

ΤΟ ΟΙΚΟΠΕΔΟ 12

Θα ήταν ίσως χρήσιμο να δοθούν ορισμένα στοιχεία για τα υπό έρευνα κοιτάσματα φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο. Στο Κοίτασμα Λεβιάθαν, εντός της ισραηλινής ΑΟΖ, που εκτιμάται ότι περιέχει 480 δισ. κυβικά μέτρα φυσικού αερίου, έχουν ολοκληρωθεί οι διερευνητικές και η εξόρυξη αναμένεται να ξεκινήσει σε περίπου ένα έτος. Στο Οικόπεδο 12, εντός της κυπριακής ΑΟΖ, την εκμετάλλευση έχει αναλάβει η αμερικανικών συμφερόντων εταιρία Noble Energy (σε συνεργασία με την ισραηλινή Delek) και, σύμφωνα με τις πρώτες εκτιμήσεις, το μέγεθος του κοιτάσματος είναι μεγαλύτερο του Λεβιάθαν. Πιθανότατα εκτείνεται και μέσα στην ΑΟΖ του Ισραήλ, συνδέοντας ακόμη περισσότερο τα συμφέροντα των δύο χωρών. Οι έρευνες θα ολοκληρωθούν μέχρι τα τέλη του χρόνου, αλλά η εξόρυξη δεν αναμένεται να ξεκινήσουν πριν από 4-5 χρόνια, κατ' ελάχιστον. Το κόστος του αγωγού προς την Κύπρο (μήκους 285 χλμ) υπολογίζεται σε \$4-5 δις. Πολλοί ειδικοί εκτιμούν ότι λόγω του μεγάλου βάθους, η κατασκευή υποθαλάσσιου αγωγού προς την Ελλάδα δεν είναι οικονομικά συμφέρουσα και ότι το πιθανότερο σενάριο είναι η κατασκευή μονάδας υγροποίησης φυσικού αερίου (LNG) στην Κύπρο και στη συνέχεια μεταφοράς του με ειδικά πλοία προς τις ευρωπαϊκές αγορές.

³ Εδώ και αρκετά χρόνια υπάρχει σε εξέλιξη μια ευρωπαϊκή προσπάθεια για μείωση της ενεργειακής εξάρτησης από ένα κύριο προμηθευτή (Ρωσία). Στο πλαίσιο αυτό, η Κυπριακή Δημοκρατία (και το Ισραήλ) έχουν μια εξαιρετική ευκαιρία να προβάλλουν το ρόλο τους στην αύξηση της ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ με την παροχή σημαντικών ποσοτήτων "ασφαλούς" φυσικού αερίου. Εφόσον η Κύπρος παίζει έξυπνα το χαρτί αυτό κινούμενη με την απαραίτητη σύνεση, η γεωστρατηγική σημασία της νήσου σαφώς θα αυξηθεί.

⁴ Ορισμένες ενέργειες/επιλογές στο τελευταίο διάστημα και μια εμφανής σκλήρυνση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής θέτουν το ερώτημα αν η πολιτική μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες και της χρήσης της ήπιας ισχύος ως κεντρικού εργαλείου εξωτερικής πολιτικής αναθεωρούνται.

Η αναζήτηση ελληνικού ρόλου στην Ανατολική Μεσόγειο

Τα βασικά προβλήματα που καλείται να αντιμετωπίσει η Ελλάδα είναι πρώτον, η οικονομική κρίση και δεύτερον, η αρνητική διεθνή εικόνα της χώρας και η έλλειψη διπλωματικού κεφαλαίου, περιφερειακού ρόλου και στρατηγικής χρησιμότητας. Για την θεραπεία του προβλήματος αυτό επιβάλλεται η εκμετάλλευση τυχόν ευκαιριών στο πλαίσιο των σημαντικών αλλαγών στις περιφερειακές ισορροπίες.

Ενδιαφέρον ζήτημα αποτελούν οι δυνητικές συνέπειες της τουρκο-ισραηλινής ρήξης για τις γεωστρατηγικές ισορροπίες στην Ανατολική Μεσόγειο και το ρόλο της Ελλάδας. Είναι ακόμη νωρίς για να εξαχθούν κάποια ασφαλή συμπεράσματα, αλλά, μεταξύ άλλων, τίθεται υπό αμφισβήτηση ο διαμεσολαβητικός ρόλος της Τουρκίας, που βασιζόταν στις καλές σχέσεις με όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές στις περιφερειακές συγκρούσεις της Μέσης Ανατολής. Ανοίγεται, έτσι, ένα πεδίο διπλωματικής δραστηριοποίησης για άλλες χώρες που συγκεντρώνουν ένα μίνιμουμ αποδοχής από όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές. Υπό φυσιολογικές συνθήκες, η Ελλάδα θα αποτελούσε έναν αυτονόητο υποψήφιο, αφού έχει λίαν ικανοποιητικές σχέσεις με το Ισραήλ, την Παλαιστινιακή Αρχή, το Ιράν, τη Συρία, την Αίγυπτο, την Ιορδανία, και φυσικά τις ΗΠΑ και την ΕΕ. Φυσικά χρειάζεται σαφής αίσθηση των μεγεθών και των δυνατοτήτων μας. Η αποδυνάμωση των ελληνικών ερεισμάτων στην περιοχή λόγω μακροχρόνιας αδράνειας και το περιορισμένο ειδικό βάρος της χώρας ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης –αλλά όχι μόνο– μας περιορίζουν σε έναν συμπληρωματικό/υποστηρικτικό ρόλο διαμεσολάβησης, προσφέροντας, όπως είχαμε πράξει σε μικρό αριθμό περιπτώσεων και στο παρελθόν, τις καλές μας υπηρεσίες και άλλες διευκολύνσεις (π.χ. τόπο συνάντησης) για την πραγματοποίηση εμπιστευτικών επαφών και διαπραγματεύσεων ανάμεσα στις αντιμαχόμενες πλευρές.

Η χρησιμότητα της ΑΟΖ

Το τελευταίο διάστημα κυριαρχεί στη συζήτηση περί εξωτερικής πολιτικής, και ειδικότερα των ελληνοτουρκικών σχέσεων, το ακόλουθο ερώτημα: Πρέπει η Ελλάδα να κηρύξει Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) στην Ανατολική Μεσόγειο [στο Αιγαίο λόγω μικρών αποστάσεων τα συμφέροντά μας φαίνεται να κατοχυρώνονται από την υφαλοκρηπίδα];

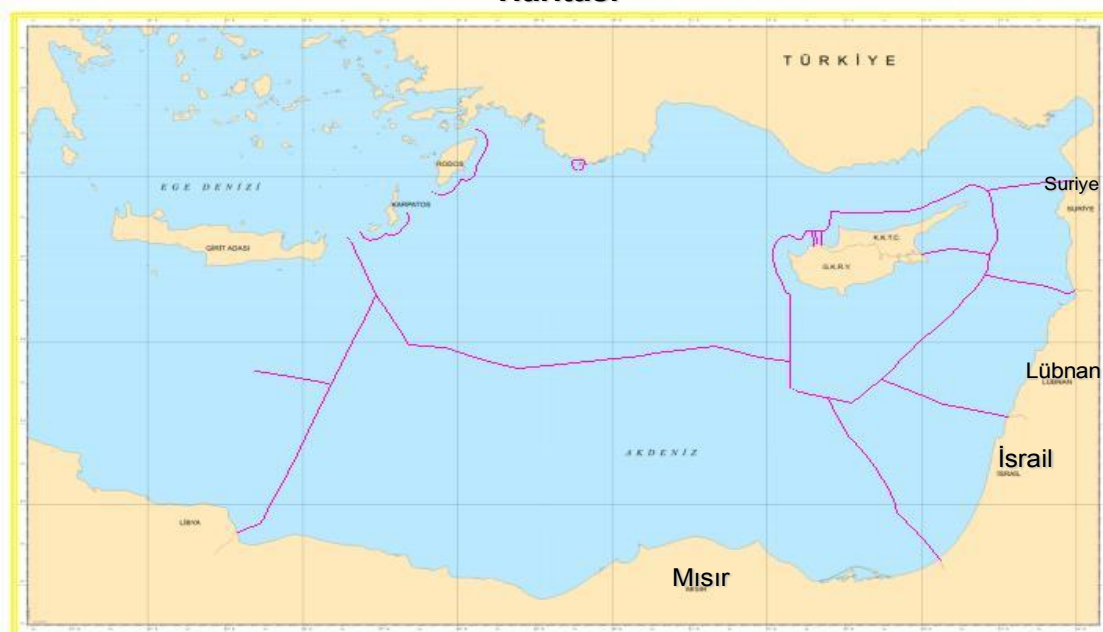

Βασική αφορμή αποτελεί η ανακάλυψη σημαντικών κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην περιοχή μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ και οι εικασίες για την ύπαρξη υδρογονανθράκων και στην περιοχή μεταξύ Καστελόριζου και Κύπρου, που έχουν οδηγήσει σε προτροπές για οριοθέτηση Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου.

Γιατί δεν το πράττουμε; Ορισμένοι αναλυτές θεωρούν ότι η Ελλάδα «φοβάται» την τουρκική αντίδραση (διακοπή των διερευνητικών επαφών και αποστολή ερευνητικών σκαφών στην περιοχή), ενώ αναπτύσσεται μια φημολογία ότι η Τουρκία δεν αναγνωρίζει το δικαίωμα του Καστελόριζου σε ΑΟΖ διότι αυτό θα ισοδυναμούσε με σημαντική μείωση της τουρκικής ΑΟΖ στη συγκεκριμένη περιοχή. Ενδεχομένως η απουσία αναφοράς από ελληνικής πλευράς στην ΑΟΖ στο παρελθόν να οφείλεται στην επιθυμία αποφυγής εντάσεων, στο πλαίσιο μιας συντηρητικής και χαμηλών τόνων πολιτικής απέναντι στην Τουρκία. Ποια είναι όμως η σημερινή κατάσταση και πως πρέπει να χειριστούμε το ζήτημα;

Υπάρχουν τρεις πιθανές επιφυλάξεις: (1) Προφανώς κεντρικής σημασίας είναι το αν υπάρχουν σημαντικά κοιτάσματα υδρογονανθράκων στην εν λόγω περιοχή. Υπάρχει πληθώρα αναφορών και αρχικά αποτελέσματα μελετών για την περιοχή νοτίως της Κύπρου, αλλά όχι για την περιοχή μεταξύ Κύπρου και Τουρκίας. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν, αλλά ας κρατάμε μικρό καλάθι. Επιπλέον, οι εταιρίες εξόρυξης υδρογονανθράκων κατά κανόνα αποφεύγουν τις περιοχές έντασης. (2) Είναι σαφές ότι η κήρυξη ελληνικής ΑΟΖ δεν αρκεί. Εφόσον δεν υπάρξει συμφωνία οριοθέτησης με άλλους ενδιαφερόμενους, απαιτείται προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο. (3) Ασφαλώς και το Καστελόριζο έχει δικαίωμα υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ. Είναι, βεβαίως, πιθανό το Διεθνές Δικαστήριο να του αποδώσει μειωμένη «επήρεια», με βάση γεωγραφικά χαρακτηριστικά, και συνακόλουθα μικρότερης έκτασης ΑΟΖ.

Χάρτης 3: Τουρκική άποψη περί απεικόνισης ΑΟΖ Türkiye'nin Muhtemel Doğu Akdeniz Münhasır Ekonomik Bölge Haritası

Kaynak: S. Başeren

Το ότι η ΑΟΖ δεν αποτελεί πανάκεια για την Ελλάδα δεν σημαίνει, βεβαίως, ότι δεν

πρέπει να εκμεταλλευθούμε το συγκεκριμένο δικαίωμα που μας δίδει το Δίκαιο της Θάλασσας. Εξάλλου, πάγια τουρκική τακτική είναι η δημιουργία ζητημάτων -συχνά στερούμενων νομικής βάσης- για τον «εμπλουτισμό» του καταλόγου διμερών διαφορών, θεωρώντας κάποια από αυτά τα ζητήματα ως διαπραγματευτικά χαρτιά ή μέσα άσκησης πίεσης (π.χ. «Γκρίζες Ζώνες»). Η Ελλάδα οφείλει να χρησιμοποιήσει κάθε είδους νομικό εργαλείο ή πολιτικό μέσο για να ακυρώσει στην πράξη τέτοιου είδους διεκδικήσεις και να κατοχυρώσει τα συμφέροντα της. Η ανάγκη οριοθέτησης ΑΟΖ αποτελεί ένα χρησιμότερο «εργαλείο» και θα πρέπει να τεθεί με σαφή τρόπο -ως διμερές ζήτημα προς επίλυση- στο πλαίσιο των διερευνητικών επαφών και να αξιοποιηθεί διαπραγματευτικά με τον κατάλληλο τρόπο. Εφόσον σε εύλογο χρονικό διάστημα δεν σημειωθεί πρόοδος στις συζητήσεις, η Ελλάδα θα μπορούσε να εξετάσει το ενδεχόμενο κήρυξης ΑΟΖ, προτείνοντας παράλληλα στις άλλες εμπλεκόμενες χώρες την προσφυγή σε διεθνές δικαιοδοτικό όργανο για τη διευθέτηση του ζητήματος.

Οι σχέσεις Τουρκίας-Ισραήλ

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, το Ισραήλ και η Τουρκία επισημοποίησαν τη συνεργασία τους υπογράφοντας μια σειρά συμφωνιών αμυντικής και οικονομικής συνεργασίας. Ουσιαστικά επρόκειτο για μια διαδικασία επαναχάραξης του γεωστρατηγικού χάρτη της περιοχής και το ζητούμενο ήταν η διαμόρφωση του περιφερειακού συστήματος ασφαλείας στη Μέση Ανατολή. Γράφοντας πριν από αρκετά χρόνια (*Ο Γεωστρατηγικός Ρόλος της Τουρκίας*. Εκδόσεις Τουρίκη, Αθήνα, 2001, αλλά και διάφορα ενημερωτικά σημειώματα στην περίοδο 1996-98), εκτιμούσαμε ότι δεν είναι βέβαιο ότι η “στρατηγική συμμαχία” Τουρκίας-Ισραήλ θα είναι μακράς διάρκειας και αναφέραμε παρακάτω τους πιθανούς λόγους αδρανοποίησής ή υποβάθμισής της: (α) Για την Τουρκία: (1) επίλυση Κουρδικού και άμβλυνση ανησυχιών για ρόλο Συρίας (2) επικράτηση φιλο-ισλαμικού κόμματος που πιθανόν θα οδηγούσε σε σύσφιξη σχέσεων με αραβικές χώρες και Ιράν (β) Για το Ισραήλ: (1) επίλυση της αραβο-ισραηλινής διαμάχης (2) ισλαμική επικράτηση στην Τουρκία.

Ας δούμε τι συμβαίνει σήμερα. Το Κουρδικό δεν έχει επιλυθεί, αλλά τα συμφέροντα Τουρκίας και Ισραήλ αποκλίνουν όσον αφορά στην αυτόνομη κουρδική οντότητα στο Β. Ιράκ. Έχει υπάρξει ευρεία προσέγγιση Τουρκίας και Συρίας και η κυβέρνηση Ερντογάν έχει επενδύσει σημαντικά στις σχέσεις της με το μουσουλμανικό κόσμο, ασκώντας επανειλημμένα δημόσια κριτική στις ενέργειες του Ισραήλ στο Παλαιστινιακό. Η επίθεση κατά του «Μάβι Μάρμαρα» και η διπλωματική πρωτοβουλία Τουρκίας και Βραζιλίας σχετικά με το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν και η αρνητική ψήφος της Τουρκίας στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ σχετικά με την επιβολή πρόσθετων κυρώσεων κατά του Ιράν προκάλεσαν σημαντική βλάβη στις διμερείς σχέσεις Άγκυρας-Ιερουσαλήμ, ενώ έχουν επηρεάσει και τη στάση του εβραϊκού λόμπυ στις ΗΠΑ. Παρότι ορισμένοι και στις δύο χώρες (και ιδιαίτερα ότι έχει απομείνει από το στρατιωτικό/κεμαλικό κατεστημένο στην Τουρκία) καταβάλλουν προσπάθειες διαχείρισης της κρίσης και ελέγχου των ζημιών, φαίνεται, όμως, ότι η στρατηγική σχέση μεταξύ Τουρκίας και Ισραήλ δεν υφίσταται πλέον.

Σχέσεις Ελλάδας-Ισραήλ

Τον τελευταίο ενάμιση χρόνο παρατηρείται μια προσπάθεια προσέγγισης Ελλάδας-Κύπρου από την πλευρά του Ισραήλ, το οποίο επιθυμεί να διατηρήσει καλές σχέσεις και με τις δύο χώρες, να μειώσει τη διπλωματική του απομόνωση, αλλά και να πωλήσει οπτικά συστήματα στην Ελλάδα. Υπάρχει ένα διαφανόμενο παράθυρο ευκαιρίας για συνεργασία σε τομείς όπως ο τουρισμός (καθώς οι ισραηλινοί τουρίστες αναζητούν ασφαλείς προορισμούς σε

κοντινή απόσταση από τη χώρα τους), οι οικονομικές επενδύσεις (σε μια χώρα-μέλος της ΕΕ), η στρατιωτική συνεργασία και η ανταλλαγή πληροφοριών για την αντιμετώπιση της διεθνούς τρομοκρατίας. Θα μπορούσε επίσης να εξεταστεί το ενδεχόμενο φιλοξενίας συναντήσεων μεταξύ Ισραηλινών και Αράβων (Παλαιστινίων, Σύρων, Λιβανέζων, κλπ.), αν υπάρχει ενδιαφέρον από τα εμπλεκόμενα μέρη.

Ορθά η ελληνική κυβέρνηση προωθεί τη σύσφιξη της συνεργασίας υπό την προϋπόθεση ότι –προφανώς– δεν θα στρέφεται κατά τρίτων χωρών στην περιοχή και, βεβαίως, χρειάζονται πολύ προσεκτικοί χειρισμοί για να μην αποξενώσουμε χώρες του αραβικού κόσμου με τις οποίες η Ελλάδα παραδοσιακά διατηρεί καλές σχέσεις. Βελτίωση των σχέσεων και συνεργασία με το Ισραήλ σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος δεν σημαίνει ότι η Ελλάδα θα αλλάξει την επικριτική της στάση όσον αφορά τη συμπεριφορά της σημερινής ισραηλινής κυβέρνησης προς τους Παλαιστινίους. Εξάλλου, ουδέν όφελος θα είχε η Ελλάδα αν επαναλάμβανε το σφάλμα της δεκαετίας του 1990 και προσέγγιζε τις σχέσεις της με το Ισραήλ και τις σχέσεις του Ισραήλ με την Τουρκία ως παίγνιο μηδενικού αθροίσματος. Τέλος, για την έξοδο από την οικονομική κρίση είναι απαραίτητη η βελτίωση της ελληνικής εικόνας και αξιοπιστίας στο πλαίσιο του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος, όπου ο εβραϊκός παράγοντας έχει σημαντική επιρροή.

Προφανώς, υπάρχει και δυνητικό κόστος για την αλλαγή πορείας της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στην περιοχή της Μέσης Ανατολής –στην ουσία πρόκειται για ένα ‘στρατηγικό στοίχημα’ της σημερινής ελληνικής κυβέρνησης– και ασφαλώς κάποια στιγμή θα πρέπει να γίνει μια εκτίμηση κόστους-οφέλους (που θα συνοδευτεί από διορθωτικές κινήσεις, εφόσον κριθεί απαραίτητο).

ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΘΑΛΑΣΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ

Η οικονομική συγκυρία επιβάλλει την ταχύτερη δυνατή εκμετάλλευση των ελληνικών ενεργειακών αποθεμάτων και ήδη έχουν γίνει σχετικές κινήσεις από την ελληνική κυβέρνηση σχετικά με την εκδήλωση ενδιαφέροντος από εταιρίες που επιθυμούν να διεξάγουν σχετικές έρευνες. Οι παραχωρήσεις εκμετάλλευσης θα αφορούν κυρίως τη δυτική Ελλάδα και, σε επόμενο στάδιο, την περιοχή νότια της Κρήτης. Βεβαίως, δεν θα πρέπει να αναμένεται ότι η εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων θα μετατρέψει την Ελλάδα σε Σαουδική Αραβία.

Τα επόμενα στάδια της κρίσης

Αν και το ενδεχόμενο αθέλητης κλιμάκωσης πάντοτε υπάρχει όταν πολεμικά πλοία και αεροσκάφη συνωστίζονται σε μια περιορισμένη γεωγραφική περιοχή, φαίνεται ότι η συγκεκριμένη διαμάχη θα συνεχιστεί με τα παραδοσιακά μέσα που χρησιμοποιεί η Τουρκία στην περιοχή: σκληρές δηλώσεις, επίδειξη σημαίας και αποστολή του Πίρι Ρέις για έρευνες σε αμφισβητούμενες περιοχές. Και είναι βεβαίως σαφές ότι η αντιπαράθεση Τουρκίας-Ισραήλ θα συνεχιστεί σε διάφορα επίπεδα και περιοχές –παρά τις ισραηλινές και αμερικανικές προσπάθειες εκτόνωσης της κατάστασης–, σε συνάρτηση και με τις εξελίξεις στην Αίγυπτο, τα Παλαιστινιακά Εδάφη, τη Συρία και το ευρύτερο Κουρδικό ζήτημα.

Όσον αφορά στην Κύπρο, η κίνηση της Άγκυρας για υπογραφή συμφωνίας με τα Κατεχόμενα στερείται μεν νομικής βάσης, αλλά εφόσον προχωρήσουν οι έρευνες και βρεθούν σημαντικές ποσότητες υδρογονανθράκων (κάτι καθόλου σίγουρο, πάντως), τότε διαμορφώνεται μια νέα πολιτική πραγματικότητα που ενισχύει τη ντε φάκτο διαίρεση του νησιού. Θεωρούμε ότι εδώ υπάρχει μια πολιτική παράλειψη της Κυπριακής κυβέρνησης, η οποία έχει μεν κάνει τις σωστές διπλωματικές κινήσεις (με προεργασία που ξεκίνησε από τον προηγούμενο πρόεδρο, Τάσσο Παπαδόπουλο) και έχει εξασφαλίσει μια, κατά τα φαινόμενα, ικανοποιητική στήριξη από

τις μεγάλες δυνάμεις (ενόψει και του δεύτερου γύρου διανομής των «οικοπέδων», σε ρωσικές, γαλλικές και βρετανικές εταιρίες), αλλά δεν χειρίστηκε αποτελεσματικά το ζήτημα της διανομής των αναμενόμενων κερδών στο σύνολο των κατοίκων του νησιού. Αν η λίαν γενικόλογη αναφορά του κ. Χριστόφια στη συμμετοχή των Τουρκοκυπρίων στην εκμετάλλευση των προσόδων από τους υδρογονάνθρακες έπαιρνε τη μορφή της συγκεκριμένης δέσμευσης ότι π.χ. το 20% (κατά πληθυσμιακή αναλογία) των κερδών θα έμπαινε σε ένα ειδικό ταμείο προς όφελος των Τουρκοκυπρίων για αξιοποίηση μετά από την επίτευξη λύσης στο Κυπριακό ζήτημα, είναι βέβαιο ότι θα αφαιρούσε το μοναδικό πολιτικό επιχείρημα της Άγκυρας στο συγκεκριμένο θέμα. Το παράθυρο ευκαιρίας για μια τέτοια δήλωση δεν έχει κλείσει ακόμη.

Όσον αφορά στην Αθήνα, αν και η Τουρκία δείχνει να θέλει να κρατήσει την Ελλάδα έξω από την εξελισσόμενη κρίση και να μην δημιουργήσει κοινό ελληνο-κυπρο-ισραηλινό μέτωπο, εξακολουθεί να υπάρχει ανησυχία για το ενδεχόμενο αποστολής του Πίρι Ρέις για την πραγματοποίηση ερευνών σε περιοχές εντός των (θεωρητικών) ορίων της ελληνικής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης, όχι διότι θα δημιουργούσε κάποιο σοβαρό τετελεσμένο, αλλά διότι θα σηματοδοτούσε τη σαφή επιθυμία της Άγκυρας να σύρει την Αθήνα σε αντιπαράθεση (θεωρώντας ότι μπορεί να εκμεταλλευτεί το τρέχον ανισοζύγιο ισχύος). Όσο και αν μια κρίση με την Τουρκία θα ήταν το τελευταίο πράγμα που χρειάζεται η Ελλάδα, εν μέσω της πρωτοφανούς οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής κρίσης, η Αθήνα θα ήταν υποχρεωμένη να αντιδράσει με διπλωματικά και πολιτικά μέσα, επαναφέροντας τις ελληνο-τουρκικές σχέσεις σε ψυχρές θερμοκρασίες παλαιότερων εποχών. Ας ελπίσουμε ότι η «μέθη της ισχύος», λίαν προφανής σε δηλώσεις της τουρκικής ηγεσίας, δεν θα επηρεάσει τη λήψη αποφάσεων στην Άγκυρα, και ότι τελικά θα επικρατήσουν οι πιο ψύχραιμες φωνές.

Το ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ) ιδρύθηκε το 1988 και λειτουργεί ως ένα ανεξάρτητο, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα ερευνητικό και επιμορφωτικό ίδρυμα. Μέσω του πολυετούς έργου του έχει αναδειχθεί σε σημαντικό φορέα πληροφόρησης, μελέτης και σχεδιασμού θεμάτων εξωτερικής πολιτικής, και θεωρείται ένα από τα πιο έγκριτα σε διεθνές επίπεδο κέντρα μελετών της Ελλάδας στον τομέα των Ευρωπαϊκών υποθέσεων και των διεθνών σχέσεων.

Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν εκφράζει, ούτε εκπροσωπεί συγκεκριμένες πολιτικές απόψεις. Επιχειρεί μόνο να λειτουργήσει ως θήμα ελεύθερου διαλόγου και ως κέντρο παραγωγής και ανταλλαγής ιδεών.

The HELLENIC FOUNDATION FOR EUROPEAN AND FOREIGN POLICY (ELIAMEP) was founded in 1988 and operates as an independent, non-profit, policy-oriented research and training institute. It functions as a forum of debate on international issues, as an information centre, as well as a point of contact for experts and policymakers. Over the years, ELIAMEP has developed into an influential think-tank on foreign policy and international relations issues.

ELIAMEP neither expresses, nor represents, any specific political party view. It is only devoted to the right of free and well-documented discourse.